Kenyeres Zoltán

Formaproblémák: a giccs

Putyin szerette volna olyan egy szuszra legázolni Ukrajnát, ahogy Kardos András lerohanta, és földbe döngölte Visky András *Kitelepítés* című regényét az *Élet és Irodalom* 2023. május 26-i számában. Rákürldte a filozófia, ha nem is legújabb, de még mindig hatékony vadászbombázóit, ezek biztosították az esztétika páncélosainak előretörését, és persze feldübörögtek az irodalomtörténet önjáró aknavetői is. Kész. Volt, nincs. A „különleges hadművelet" tökéletes munkát végzett, és közben a hétköznapi gondolkodás elit alakulatainak volt idejük arra, hogy elintézzék azokat is, akik eddig pártoló módon írtak erről a velejéig elhibázott műről, és nem vették észre, hogy ez nem más, mint egy nagy giccs.

Ámulva olvastam Kardos András remekül megírt, kristálytiszta logikájú és belső érvelési arányait tekintve is hibátlan pamfletjét, mert annak lehet nevezni ezt az írásművet. Aztán első mozdulatom mégis a felháborodás volt. Felháborodtam a hangvételén, és arra gondoltam, hogy aki nemrég sajtó alá rendezte édesapja deportálási naplóját, annak azért illenék több empátiával odahajolnia egy erdélyi magyar család (éppen egy nagyon keresztény, nagyon hívő, nagyon bibliás család) kálváriájához. Hogy nem a bibliás családdal van baja, hanem a róluk író íróval, és neki is csak a formateremtő képességéről mondott megsemmisítő véleményt? Tehát, hogy csak formaproblémákat vetett föl, ahogy írásának címe is jelenti? Ez lame excuse. Ez olyan, mint amikor a mesterlövész terepszínű egyenruhájában bokornak álcázza magát, miközben szeméhez emeli a kezében tartott méregdrága gépkarabély távcsövét. Hol vannak az irodalomban formaproblémák elvi, tartalmi, tematikai, ideológiai, történelmi, politikai ítéletek és előítéletek nélkül?

Ilyen ítélet és előítélet a giccs is, ami Kardos András kritikai különleges hadműveletének esszenciális végszava. A giccs bélyeg. Ha ezt prityprati ráütik egy magát műalkotásnak nevező valamire, akkor annak vége. Ha nem prityprati ütik rá, hanem hosszú érveléssel, akkor is vége van. A giccs olyan megbélyegzés, ami ellen nincs apelláta. Végső ítélet. Stempli. Ha ráütjük egy regényre, akkor annak annyi, akkor evvel levesszük az irodalom polcáról, kiutasítjuk féltve őrzött klubunkból. Magára adó, műveltebb olvasó eleve nem is olvas el ilyesmit. Ebben ritka egyetértés van a literátus közönség körében, akik esetleg semmiben sem értenek egymással egyet. A giccs rossz, és olyan rossz, aminél rosszabbat nem is nagyon lehet mondani egy dalra, egy filmre, egy festményre, egy novellára, regényre, versre.

A giccs cukrosvíz, a giccs hazug, hamis és nyálas. Félrevezet és elbutít. Ebben mindenki egyetért. Szégyellheti magát, akinek mégis tetszik az ilyesmi.

Én nem szégyellem. Nekem tetszett a regény Nényuval és Lupu kutya lelövésével együtt. Remek figura és megrendítő jelenet. Én már öreg ember vagyok, túl jón és rosszon (éppen 65 éve hogy megjelent első recenzióm, Füst Milánról szólt), és én már nem félek attól, hogy szembeszállok egy közvélekedéssel. Én le merem írni, hogy szeretem a giccset, és ellentmondok a közfelfogásnak. A giccs nem alávaló, hanem fölévaló (ha lenne ilyen szó). A giccs nagy dolog. Csak a művészet képes létrehozni, mert a természetben nincsen giccs, egy virágzó almafa nem giccs, hanem virágzó almafa, a szép naplemente sem giccs. Ahogy lefestik, az lehet giccs, és ahogy leírják az is. De ez nem baj. Valamit tud a művészet, amit a természet nem tud. Érzelmi hatást kelteni avval, hogy elszakad a valóságtól, és olyannak mutatja, amilyen nem. Amikor két szerelmes szív másfélórás kalandok után végül egymásra talál egy buta hollywoodi film végén, én merek meghatódni. Engedem becsapni magam. Mert tudatában vagyok annak, hogy ez a hatásvadász hazugság a hatás „utánjában" tulajdonképpen ugyanoda jut el, mint az átkozódás, ugyanoda, mint a szatirizálás vagy mint a most főszerepet játszó irónia: leleplezi a rossz valóságot azáltal, hogy azt mondja: nesze nektek megoldás. Megoldás? Megoldást már csak hazudni lehet abban az életben, amiben benne éltek: ezt mondja a giccs. A tökéletes pozitivitás tulajdonképpen a tökéletes negativitás tükörképe. Az illúzió mindig a hiányból, mindig a megfosztottságból keletkezik. A giccs is illúzió, vágyakozás valamire, ami nincs. A giccs nem a valósággal, hanem a nem-valósággal dolgozik a valóság ellen. A meghatódás, amit az impassibilité és tárgyiasság nevében úgy lenéznek és megvetnek a romantika kora óta felnőtt és egymásra következő művészetfogyasztó generációk, nem a rossz valósággal való lefegyverző megbékélést jelenti, hanem éppen azt, hogy jó lenne, ha jelenlévőnek bemutatott, de nem jelenlévő jó valóság jelenlévővé válnék. És az ugyancsak lenézett és elutasított pátosz? Az azt jelenti, amit az eredeti görög szó: fájdalom.

Azt is tudom, hogy ez sem egészen jó érvelés. Mert a giccs nem a valósággal áll szemben, hanem a valódisággal. Nem a valódi valósággal, hanem a valódi művészettel. A kettő nem ugyanaz. Valami, ami valódi művészetnek adja el magát, ami nem valódi művészet. De mi a valódi művészet? Erről aztán lehet vitatkozni. És ebbe a vitába aztán benyomakszik az objektív érvelés látszatát keltő szubjektivitás és a palástolt elfogultság kérdése, nem is szólva a korízlés parancsairól. Manapság pl. a megjelenő érzelgősséget nem tartják valódinak, de a hideg kegyetlenséget igen. Vajon miért?